

N

Josep Maria Recasens i Comes

NOTES SOBRE LA CONSTRUCCIÓ DEL CONVENT I L'ESGLÉSIA DE SANT LLORENÇ (1597-1599)

L'any 1928 la impremta Torres i Virgili de Tarragona edità un fullet de 50 pàgines titulat *El convent de Sant Llorenç*, obra de l'infatigable investigador Sanç Capdevila. Es tracta d'una breu monografia històrica de l'edifici i de la comunitat que l'ocupà —carmelites descalços—, elaborada amb dades extretes essencialment dels «tres llibres majors de la Comunitat».

Capdevila transcriu literalment d'un d'aquests llibres notícies relatives al convent que s'edificà a les darreries del segle XVI davant de l'Escorxador, i subsistí fins a l'any 1835, que es destinà a caserna, coneguda vulgarment com Quartel del Carro. Ara, el definitiu enderroc del vell edifici conventual es duagué a terme a mitjans del segle passat per edificar al lloc de la caserna un col·legi públic, avui en desús.

En síntesi el cronista de la Comunitat diu que la fundació del convent de Sant Llorenç es deu a la generositat de Rafael Llorenç, ardiaca de Sant Llorenç i canonge de la Seu de Tarragona (1575-1600), natural de Barcelona, fill de Bertomeu i Antònia de l'Arbós, que morí el dia 14 de juliol de l'any 1600, a 78 anys.¹ La generositat de Llorenç fou veritablement magnífica, per tal com, segons l'esmentat cronista, donà per a l'«edifici y iglésia y demás obras [del convent] 15.000 lliuras. Y en son últim testament dexà 6.000 lliuras pera que se empleassen en renda per pias fundacions».

Casualment, en el curs d'una investigació que no tenia res a veure amb la fundació del convent carmelità, topàrem amb notícies sobre aquest fet en els llibres de la taula de canvi de Tarragona, que, a més a més, ens indicaren algunes pistes per localitzar en manuals notariaus més informació. En conjunt, el material inèdit recollit no ha estat tan abundant com hauríem desitjat, però ens ha semblat que valia la pena de donar-

lo a conèixer perquè considerem que la construcció del convent i l'església dels carmelites descalços constitueix una mostra significativa de la febril activitat urbanitzadora i constructora que tingué lloc a la ciutat de Tarragona a finals del segle XVI.

Dades sobre la família Llorenç

De la vida de Rafael Llorenç anterior a la seva arribada a Tarragona per possessionar-se de l'ardiaconat de Sant Llorenç, l'any 1575, per ara no en sabem res. I per descomptat que seria interessant conèixer la persona o les persones que a 53 anys l'avalaren per ocupar la vacant d'una dignitat del capítol catedralici tarragoní molt cobejada, com totes, per les seves rendes² i prestigi.

En qualsevol cas el nou ardiaca s'establí a Tarragona quan se li atorgà el benefici. No pertanyia a la noblesa i no deixa de ser notable que ocupés l'ardiaconat entre dos nobles: Francesc de Mediona i Cristòfor de Queralt. I no sembla que dins del capítol fos un home influent com ho eren els Robuster, els Biure, i els Montcada.

Vers el 1587 s'establí a Tarragona el botiguer de teles Gaspar Llorenç, casat amb Caterina, germà petit de Rafael. Desconeixem d'on venia, però és més que probable que el germà ardiaca l'encoratgés a fixar la residència a Tarragona. Sigui com sigui, les relacions dels dos germans foren sempre molt cordials,³ i una de les últimes voluntats de Rafael fou designar Gaspar marmessor i executor testamentari.

Val a dir que Gaspar no fou mai un dels grans comerciants de la ciutat del seu temps que formaven part de l'oligarquia municipal. No passà de ser un ciutadà de mà mitjana, conseller municipal d'aquesta mà els anys 1594, 1600 i 1602, i clavari del comú l'any 1601. Morí el 1605.

Un fill de Gaspar –no sabem si en tingué d'altres– a qui posaren el nom de l'oncle ardiaca, exercí la professió del seu pare i tenia botiga oberta el 1604. Aquesta circumstància serveix per precisar que aleshores ja havia complert 25 anys. També insaculat a les bosses municipals de mà mitjana, fou extret conseller els anys 1607, 1609, 1610, 1611, 1613, 1614, 1618 i 1621, cònsol segon l'any 1619, i caixer de la taula el 1615. En l'exercici de cònsol es comprometé en les gravíssimes disputes que la ciutat, en defensa dels seus privilegis, mantingué amb l'arquebisbe Montcada. I ho pagà car: l'any 1619 li enderrocaren la casa i el 29 de juny de 1621, diada de Sant Pere, caigué brutalment assassinat a Reus per criats de qui havia estat veguer de l'arquebisbe Jaume Casals.⁴ El seu fill Rafael, també botiguer, l'hem localitzat entre 1631 i 1635.

Gaspar allotjà a casa seva en període d'aprenentatge el nebot Magí Llorens, a qui, l'any 1598, el notari regent del llibre manual de la taula tracta de «criat de Gaspar», és a dir, de persona que estava a les ordres del seu oncle. L'any 1602 Magí ja s'havia establert pel seu compte com a botiguer de draps i probablement insaculat a les bosses municipals de mà mitjana. Fou conseller els anys 1607 i 1609, i comptecorrentista de la taula de canvi. L'any 1616 li perdem la pista.

Construcció de l'església dels carmelites descalços

Sobre el convent dels carmelites descalços o de Sant Llorenç, Capdevila ens diu que la llicència de l'orde per fundar-lo es donà a Madrid el 8 de març de 1597 i la de l'arquebisbe Joan Terés el 20 de maig següent; però la intenció de Rafael Llorenç de patrocinar-ne la construcció a l'interior de la ciutat es remunta com a mínim al mes de setembre de 1595, que és quan demanà autorització al capítol de canonges de la Seu per invertir 1.000 lliures de la renda de l'ardiaconat de Sant Llorenç en la compra de cases del lloc escollit per bastir el convent, a fi i efecte d'enderrocar-les.⁵

Amb les llicències i el consentiment del capítol a les mans, el vicari o prior de la comunitat tarragonina dels carmelites descalços, Pere de Sant Àngel, de recent designació, obrant d'acord amb Rafael Llorenç, confiaren la traça de l'obra que comprenia església i casal de la comunitat a l'arquitecte Pere Blai. Capdevila dona com a certa la intervenció d'aquest traçista, que qualifica de «celebèrrim». No diu d'on treu la notícia, que anys després repetiria Josep Francesc Ràfols,⁶ però és possible que la captés dels llibres de la comunitat carmelitana.

Tanmateix hi ha qui en discrepa, com per exemple Marià Carbonell, autor d'un treball monogràfic que tracta de l'arquitectura del

Camp de Tarragona a la segona meitat del segle XVI, en el qual posa en dubte la intervenció de Pere Blai en el convent dels descalços argumentant la manca de documents que la confirmi, i el fet que aquells anys Blai treballés a Barcelona al Palau de la Generalitat.⁷ Però el text de Carbonell és confús. Sembla que confon la vella església de Sant Llorenç, encara en peu, amb la desapareguda que es construí i formà part del convent,⁸ la qual Capdevila descriu com un edifici d'uns 25 x 10 m d'una sola nau sense creuer ni cúpula, i façana llisa de maçoneria amb un frontal triangular de pedra que coronava la portalada.

Potser Pere Blai planificà l'edifici però no la traça de tots els elements ornamentals, perquè, com veurem més endavant, almenys el frontal triangular que coronava la portalada principal el dissenyà el mestre Joan Spau.

Una altra errada de Carbonell és dir que Marianna, una de les tres filles que tenia Pere Blai, contragué matrimoni, en primeres noces amb Miquel Bertran, mercader de Barcelona, vers l'any 1613, i, en segones, amb el sastre Gabriel Onofre Rossell, de la mateixa ciutat.⁹ Doncs bé, la cita documental següent extreta del llibre manual 8, bienni 1599-1601, fol. 117 de la taula de canvi de Tarragona diu textualment:

Dimarts, als XXVI del mes de novembre MDXXXVIII. Deu Gaspar Llorens botiguer de teles ciutadà de Tarragona, que per el dixem a m^o Pere Blay, architector o mestre de cases, ciutadà de Barcelona. Dixerón són les li gira y paga per altres tantes que el dit Blay a dexades graciosament al dit Llorens en Barcelona a onse de octubre proppassat per fer pagament a la senyora Marianna Sabater y Blay, viuda dexada de m^o Cristòfor Sabater menor, fuster, ciutadà de Tarragona, filla de mestre Blay, per la restitució de la dot de dita senyora, y solució de escriu, a restitució de la qual dot y solució de escriu és estat, y ve per la mort de dit Cristòfor Sabater marit de aquella sense fills, tres centes lliures. Diem CCC II.

Aquesta cita mostra, en primer lloc, que abans de l'any 1599 Marianna, filla de Pere Blai, s'havia casat a Tarragona amb el fuster Cristòfor Sabater menor, el qual morí l'any 1599 –el mes de març encara vivia–, sense tenir fills; en segon lloc, posa en evidència l'existència d'unes sòlides relacions entre Gaspar Llorens i Pere Blai, i, en tercer lloc, el fet que Blai encara hagués de pagar el dot a la seva filla a la mort del marit i que el matrimoni no tingués fills indica que aquest s'havia celebrat no feia gaire temps.

Ara, Sabater participà en l'obra del convent no com a fuster sinó com a persona de confiança dels promotors. Intervingué en la compra de cases i actuà de pagador dels obrers. Ho confirmen aquestes dues cites documentals:

Descalços de la pnt. ciutat volen fer y fabricar dins la pnt. ciutat a la casa de la Sra. Amellera», a Jeroni Simó i Miquel Bru, picapedrers o trencadors de pedra, «de manera que dir mestre Spau y sos mossos no estiguen en vaga per falta de pedra», a raó de 6 sous i 6 diners per cada cantó i trasantó que hauran de tenir cinc pams a cada banda «que són dues bandes y costats de pedra». Actuen de testimonis Pere Vilanova i Francesc Torres, sastres.²²

Aquests documents deixen fora de dubte que l'església havia de construir-se al lloc que ocupava la casa de la Sra. Ameller, amb façana al carrer de Sant Llorenç, que com hem dit és l'actual carrer dels Descalços; que a principis de setembre de 1597 l'obra encara havia de començar,²³ i que el mestre Joan Spau traçà l'adornament que coronava la porta d'entrada de l'església, que havia de tenir 11 pams d'alçada.

Qui era el mestre Joan Spau?

El 25 d'agost de l'any 1590,²⁴ la Companyia de Jesús representada pel pare rector Diego Morales contractà, davant de notari, el mestre de cases Joan Montes Pau, oriünd del regne de França, «avuy habitant a Tarragona», per «lo picar de les pedres per als pilars del claustre que se han de remendar ab ses pedrissos, pedestals, columnes y mitxes columnes y archets devall dels archs grans de pedra molla que per avuy estan ja fets» —es tracta d'un claustre gòtic? Doncs bé, en diversos llocs del mateix document el notari substitueix el mestre Joan Montes Pau per un abreuïat mestre «Aspau», i a l'anotació que resumeix el contingut del document diu textualment: «Capitulació feta y firmada entre lo R^m Pare Rector de la Companyia de Jhús. ab Joan Spau, pedrapiquer.»

És molt possible que una recerca dirigida a descobrir altres intervencions d'aquest mestre de cases i picapedrer francès domiciliat a Tarragona, com a mínim entre els anys 1590 i 1597, donés resultats positius.

Les aportacions de Rafael Llorens

En el compte corrent que Rafael Llorenç tenia obert al llibre major de la taula de canvi del bienni 1597-1599²⁵ figuren uns ingressos de 5.309 lliures i uns pagaments destinats a l'obra conventual de 4.852. A compte nou, doncs, hi va un saldo a favor de 457 lliures. En el bienni següent —1599-1601— el moviment del compte s'acaba el 7 de juliol de l'any 1600, pocs dies abans de la mort el titular, i és de 1.909 lliures; però una vegada compulsades les despeses amb els corresponents assentaments del llibre manual, hom observa que no tenen res a veure amb l'obra del convent. Ara, si de les 4.852 lliures res-

tem les 2.408 que es gastaren en la compra del solar, resulta que l'ardiaca Rafael Llorenç només hauria contribuït a l'obra de l'església i de l'edifici conventual amb 2.444 lliures.

Aquestes quantitats queden molt lluny de les 15.000 lliures consignades en els llibres de l'orde, però molt a prop dels 5.000 ducats que, segons les anotacions dels llibres de la taula, Rafael Llorens havia promès donar a Pere de Sant Àngel: 2.000, el 29 de juliol, i 3.000, el 15 de novembre de 1597. Tanmateix no podem descartar que l'ardiaca fes donacions per a l'obra de la comunitat carmelitana per altres conductes que el de la taula de canvi.

Trasllat del Santíssim a l'església nova

La construcció de l'església acabà a principis de març de 1599, i el dilluns dia 9 d'aquest mes, en solemne processó, l'arquebisbe Joan Terés sota pal·li hi dugué el Santíssim des de la Catedral. La ressenya de l'efemèride s'anotà en el llibre del consolat amb molt de detall per ressaltar-ne la fastuositat: «y anava la cantoria de la Seu y cobla de ministrils, y la ciutat féu acudir totas las confrarias ab ses banderas y lluminàrias acompanyant la santa processó com lo dia de Corpus y dia de Santa Tecla.»²⁶

Pel que fa a la construcció de la casa conventual no hem trobat cap notícia que s'hi refereixi específicament fins al 13 de juliol de 1601. Es tracta d'un prec del prior dirigit al municipi perquè designi una persona «per obrer del monestir dels pares descalços». El prec fou atès i la prohomenia nomenà «a dit effecte» el notari Francesc Reverter.²⁷

Ben segur que, com remarca Sanç Capdevila, aquesta casa era un edifici «de petites dimensions i probablement no tenia més que un pis», el qual «a poc a poc els religiosos l'anaren eixamplant bastint-hi els claustres i les altres dependències».²⁸

El llegat de Rafael Llorenç

Per executar les últimes voluntats testamentàries de Rafael Llorenç instituí marmessors el seu germà Gaspar i Francesc Gili, als quals delegava la missió de liquidar els béns per reunir 6.000 lliures i confiar-les a la Confraria de Preveres de Tarragona per tal que les esmercés en censals i consignés la renda al convent que havia patrocinat. Aquest projecte queda exposat en l'assentament del llibre manual de la taula del bienni 1601-1603, fol. 26 v., del dia 26 de setembre de 1601,²⁹ que transcrivim:

Dimecres als XXVI del mes de setembre MDCL. Devem a m^o Gaspar Llorens y Francesch Gili, ciutadans de Tarragona, marmessors que són y executors del testament y última voluntat del q^o Rafael Llorens, ardiaca de Sant Llorens y

canonge de la Seu de Tarragona, que per ell dixem a la venerable Confraria de Preveres de la Seu de Tarragona. Dix són les li gira y paga en part y a bon compte de aquelles sis milia lliures que lo dit q^o S^{or} ardiaca de Sant Llorens en son últim testament ha deixat per pagar al monestir dels carmelites dels descalsos de dita ciutat per dit diffunt fundat, ço és, que venuts, cobrats de procehits de aquelles e lliurades a dita Confraria serà efecte que dita Confraria esmerse aquelles a for de censal en lloch segur, per a efecte de consignar la renda de aquelles al dir monestir y convent, y puga dita Confraria esmersar aquelles a for de censal en lloch segur per dit efecte, vuyt centes lliures. Diem DCCC II.

Un altre assentament del 28 de novembre següent, per mitjà del qual els marmessors transfereixen unes altres 800 lliures a la Confraria de Preveres, especifica que la renda «que ell [el testador] deixa als pares descalsos de la present ciutat»⁵⁰ és de 300 lliures.

El mateix llibre manual de la taula dona notícia de la venda de tres horts que havien estat de Rafael Llorenç a l'encant públic, acreditats als marmessors, que sumen 1.950 lliures: un de dos jornals a la partida de les Quatre Parellades, venut al mercader Jaume Elies pel preu de 450 lliures;⁵¹ un altre d'un jornal a la partida de la Gavarra, venut al mercader Jeroni Brocà per 350 lliures,⁵² i uns de situats també a la Gavarra, adquirits per Rafael de Biure, donzell, pel preu de 1.150 lliures.⁵³

Encara a les acaballes de l'any 1605 els marmessors reberen una quantitat per la «propietat i béns venuts» de Barcelona, part de la qual deixaren eventualment a Magí Llorenç.⁵⁴

JOSEP M. RECASENS I COMES

Notes

- 1 A l'anomenat Llibre del tauler (Arxiu Capitular) que registra les defuncions dels sis mesos compresos entre maig i octubre de l'any 1600, s'hi anota la de Rafael Llorens. SALMAT I BOVÉ la transcriu a *Tarragona antiga y moderna a través de su nomenclatura urbana (siglos XIII al XIV)*. Tarragona: 1961, 341, així: «A 14 de juliol any 1600 soterraren lo molt lltre. Rd^o Raphael Llorens, Ardiaca y canonge de St. Llorens de la present ciutat de Tarragona y feren general tot los actes que se pertany y feren lofici a la Seu general, y aprés lo portaren al monestir que dit Sor. Ardiaca ha fet, y li feren altra volta offi(cí) los dits frares descalsos que los ha fet dit monestir y allí han enterrat en lo presbiteri a on stà...»
- 2 Segons Sanç Capdevila (*La Seu de Tarragona*. Barcelona, Biblioteca Balmes, 1955, p. 165), arribà a tenir senyoria i, per tant, rendes a Tarragona, el Pla, Valls, Vallmoll, Alcover, Mas de l'Obra, Vilallonga, Constantí, Franqueses del Codony i Comes d'Ulldemolins. A finals del segle XVI les rendes de l'ardiaconat deurién passar de les 1.200 lliures. El dia 22 de gener del 1594 l'ardiac de Sant Llorenç, Rafael Llorenç, escripturà davant del notari Bernat Gendre la venda de l'hospital vell a favor de Gaspar Giminelles pel preu de 1.600 lliures. Arxiu Històric de Tarragona (AHT). Fons municipal Tarragona. Sec. Economia i Hisenda. Llibre manual de la taula de canvi 6, 1595-1597, fol. 19. Assentament de 22 d'agost de 1595.
- 3 El 24 de novembre de 1599 Rafael facultà Gaspar a disposar lliurement «dels diners té y tindrà» en el compte corrent de la taula de canvi, i els llibres manu-

als de dita taula dels biennis 1595-1597 i 1597-1600, es troben transferències del compte de Rafael al de Gaspar i viceversa.

- 4 Per a aquests fets, vegeu, RECASENS, Josep M. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*. Tarragona: Arola Editors, 1998, pp. 257-259.
- 5 Arxiu Diocesà: Llibre de acords capitulars del 22 de gener de 1594 a 17 de gener de 1597, fol. 81. Acta del 25 de setembre de 1595. Altres referències sobre el mateix tema a les actes dels dies 28 de setembre i 3 d'octubre següents. fol. 82 v.
- 6 *Pere Blai i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya* (1954, p. 19). Citat per M. CARBONELL a *L'escola del Camp*, p. 64.
- 7 CARBONELL, MARIA. *L'escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986, p. 64.
- 8 El més greu de tot és la tergiversada interpretació que fa CARBONELL del text de MORERA que tracta de la construcció del convent (*Tarragona Cristiana*, vol. II, ed. 1899, p. 852). MORERA diu que el mes de maig de l'any 1597 «se inauguró otra comunidad» dels carmelites descalsos, i no un convent, «a Tarragona», i CARBONELL interpreta que «Aquest autor afirma que [el convent] fou inaugurat el mes de maig de 1597». Per altra part MORERA diu que el cronista Blanch indica «que la inauguración se hizo sin pompa ni solemnidad», però, afegeix que això no és cert perquè l'acta del Consell Municipal del 9 de març de l'any 1599, que transcriu íntegrament, prova tot el contrari. En canvi CARBONELL interpreta que és MORERA qui afirma que l'església s'inaugurà «con la celebración de una misa y exposición del Ssmo. Sacramento, sin procesión ni pompa alguna».
- 9 CARBONELL, p. 60.
- 10 AHT. Fons municipal de Tarragona. Sec. Economia i Hisenda. Llibre manual de la taula de canvi 7, bienni 1597-1599, de la taula de canvi, fol. 44 v.
- 11 *Ibid.*, fol. 48.
- 12 Blai es passà la segona meitat de l'any 1597 a Madrid (CARBONELL, p. 65).
- 13 NEGUERUELA, Iván. «Dos importantes planos de Tarragona en el archivo de Simancas». *Quaderns d'Història Tarraconense V*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1985, pp. 59-75.
- 14 *España Sagrada*. Vol. XXIV-XXV: *Antigüedades tarraconenses. Memorias eclesiásticas de la Santa Iglesia de Tarragona*. Madrid, 1859 (segona edició).
- 15 Llibre manual de la taula 7, bienni 1597-1599, fol. 52 v.
- 16 *Ibid.*, fol. 45.
- 17 *Ibid.*, fol. 46. AHT: Secció de manuals notarial. Manual del notari Francesc Reverter, 1595, fol. 58 v. Escript. 1 de desembre de 1592
- 18 *Ibid.*, fol. 46 v.
- 19 Llibre manual de la taula 7, bienni 1597-1599, fol. 55 v.
- 20 Manual del notari Francesc Reverter, 1608-1615, fol. 225-224.
- 21 Enjusa: contrafort que dona resistència a una paret. *Diccionari català-valencià-balear*, vol. 4, p. 985.
- 22 Manual del notari Francesc Reverter, 1608-1615, fol. 222.
- 23 Segons CARBONELL (*L'escola del Camp*, p. 64), el capítol catedralici donà llicència per posar la primera pedra el dia 26 de setembre de 1597.
- 24 Manual notari Francesc Reverter 1608-1615, fol. 138.
- 25 Fol. 14 i 80.
- 26 AHT. Fons municipal de Tarragona. Llibre del Consolat 1598-1599, fol. 44. MORERA recolleix aquest fet i el transcriu íntegrament a *Tarragona Cristiana*, vol. II, 852.
- 27 Llibre del consolat 1601-1602, fol. 58. MORERA: *Tarragona cristiana*, vol. II, p. 853.
- 28 CAPDEVILA: *El convent*, 11.
- 29 Fol. 26 v.
- 30 Fol. 62.
- 31 Llibre manual de la taula 9, bienni 1601-1603, fol. 62, 28 de novembre de 1601.
- 32 *Ibid.*, fol. 59, 27 de novembre de 1601.
- 33 *Ibid.*, fol. 278, 24 de gener de 1605.
- 34 Llibre manual de la taula 10, bienni 1603-1605, fol. 85, 1 de desembre de 1605.